

ЕПСКА ПЕСМА „ЗИДАЊЕ СКАДРА” У РАДУ СА СТРАНИМ СТУДЕНТИМА

Резиме: У раду се бавимо анализом епске песме *Зидање Скадра* у настави са страним студентима србистике, балканологије и културологије. Радећи на Јагелонском универзитету у Кракову и Универзитету „Адам Мицкјевич” у Познању увиделе смо да је изузетно важно да се страни студенти упознају да српском народном традицијом, културом и књижевношћу. Рад нуди шири методички оквир за приступ песми *Зидање Скадра*. Бавимо се анализом књижевног дела и језичком анализом, а све то кроз призму рада са малим и даровитим групама страних студената.

Кључне речи: страни студенти, традиција, култура, језик.

---

1. Увод

У раду се бавимо анализом епске песме преткосовског циклуса „Зидање Скадра” у настави са страним студентима србистике, балканологије и културологије на универзитетима у Пољској. Рад нуди шири методички оквир за приступ овој песми у раду с малим и даровитим групама страних студената.

Песма се може обрађивати у оквиру више предмета. Иако песма улази у корпус народне књижевности, студијски програм смера не мора предвиђати засебан предмет који обухвата народну књижевност, поготово ако имамо у виду студије балканологије или културологије. Током рада са студентима на Јагелонском универзитету у Кракову и Универзитету „Адам Мицкјевич” у Познању примећујемо све веће интересовање за културолошке и историјске теме, те сматрамо да народна поезија свакако мора бити укључена у наставни програм као добар извор за упознавање система вредности, веровања и деловања једног народа, али понекад и више њих, имајући у виду територијална, језичка и историјска прожимања.

Зашто „Зидање Скадра”? Иако песма може изазвати отпор, с обзиром на то да је тема узиђивање недужне младе жене зарад виших циљева застрашујућа, важно нам је представити ову тематику у ширем балканском контексту, пошто се мотив жртвовања ради креације јавља код свих балканских народа, али и шире, с тим да ћемо се ми ограничити на простор

---

¹ sandra-tomic@hotmail.com

балканских земаља и њиховог најближег окружења, што представља и центар интересовања наших студената.

У раду са страним студентима се у настави језика најчешће користе публицистички текстови који су најпогоднији јер одражавају актуелно стање у језику, али се тичу и актуелних тема које су студентима увек најзанимљивије. Међутим, имајући у виду да се студенти о којима је овде реч школују у области филологије и културологије, неопходно је с њима обрадити и друге садржаје који су веома важни за разумевање језика и културе којима се баве, али и оспособити их за читање и анализирање најразличитијих текстова, од старе књижевности до савремене, а самим тим и за самостална истраживања.

Студентима треба предочити да се ради о легенди распрострањеној на много ширем простору од Србије и Балкана, да се мотив узивања среће и у далеким крајевима попут Индије, Јапана, Кавказа итд. (Eliade 2004; Крореј 2011), али да је ова легенда од изузетне важности за простор Балкана где се јавља у различитим формама и варијантама. Осим „Зидања Скадра”, наша пажња ће бити усмерена и на бугарске и македонске верзије, док ће студенти који уче румунски или албански бити у прилици да читају у оригиналу песме на овим језицима, а осталима се може представити превод датих песама на енглески заједно са грчком варијантом, како би се могле анализирати и утврдити сличности и разлике у реализацији мотива жртвовања ради креације код балканских народа.

2. „Зидање Скадра” у настави са страним студентима

Сматрамо да је изузетно важно на прави начин упознати студенте српске филологије, али и студенте балканологије и културологије, са циклусима епских песама и поделама на којима су засноване. Дакле, веома је важно да страни студенти схвате да постоји више епских циклуса који су везани за одређене историјске периоде и догађаје, али који са собом носе и читав низ естетских и културолошких вредности. С обзиром на чињеницу да је приметно велико интересовање странаца за нашу епску поезију кроз историју, сматрамо да се овим темама треба посветити додатна пажња.

У случају да наставни програми не предвиђају класичан курс народне књижевности, ове теме се могу наћи у силабусу лектора српског језика који поменути темама може да приступи из угла књижевности, културе, језика и историје. Свакако би било пожељно да се на часовима детаљно анализира по једна песма из неисторијског, преткосовског, косовског, циклуса Марка Краљевића, покосовског, хајдучког и ускочког циклуса, као и из циклуса песама о ослобођењу Србије и Црне Горе. На тај начин би студенти стекли увид у основе епског циклуса. Поред песама, постоји и могућност да страни студенти погледају култне филмове „Бановић Страхиња” и „Бој на Косову” и да се на тај начин стекне увид у филмска остварења инспирисана народним песмама и историјским догађајима. Поред тога важно је и одређене личности које су доминанте у епској поезији представити кроз друге књижевне жанрове. Из искуства у настави можемо да посведочимо да су изузетно успешни часови

лекторских вежбања на којима се обрађују легенде о Светом Сави. Студенти о Светом Сави и династији Немањића уче у оквиру предмета који се тичу српске средњовековне историје и књижевности, али на лекторским вежбама имамо прилику да покажемо страним студентима на који начин су обични људи из народа доживели Светог Саву, али и остале чланове династије Немањић. На овај начин повезујемо градива из више различитих предмета, а све са циљем што бољег оспособљавања студената.

Што се тиче анализе песме „Зидање Скадра”, на самом почетку лектор изражајно чита песму, како би студенти могли да осете целокупну мелодију песме и стекну прве утиске. Након тога се детаљно анализира сиже песме, тако што се песма дели у 12 песничких слика, како би страним студентима било лакше да разумеју сваки део песме засебно. Песму делимо на 12 песничких слика, онако како их је поделио и народни певач и сваку песничку слику детаљно анализирамо, те разговарамо и дискутујемо о истим. Анализу почињемо од историјских извора који упућују на то да су Вукашин и Угљеша Мрњавчевић историјске личности, док је Гојко личност коју је створио народни певач. Поред песме лектор доноси на час и одломке из „Митолошког речника” Веселина Чајкановића и Петра Булата у коме можемо да видимо шта значи слимболика броја три, али и симболика виле и уопште митолошких бића. Поред тога се бавимо и симболиком имена Стоја и Стојан, али и жртвовањем код Срба. Детаљно се бавимо патријархалним односима у српској заједници и анализирамо релације на нивоу муж–жена, жена–девери, као и однос жена у породици. Овде ћемо видети ко је проневерио традиционални начин мишљења, а ко је живео у складу с традицијом. Бавимо се односом младе Гојковице и Рада неимара, који беспоговорно испуњава њене молбе. Детаљно се анализира и мотив јабуке, који је од изузетне важности за српску традицију, а овде је исказан у кључним стиховима: „Имао сам од злата јабуку /па ми данас паде у Бојану”. С друге стране, бавимо се и фугуром мајке и њеним односом према свом детету. Народни певач је овом песмом изнео веровање да је жртва неопходна за све велике и вечне грађевине које остају човечанству, али је приказао и култ мајке која у свим околностима брине о свом детету. На самом крају анализе стварност епске песме преносимо на свакодневну раван, те говоримо о жртвовању код Срба и балканских народа данас, те истичемо шта се данас жртвује приликом градње и на који начин. Ова песма нам омогућава и језичку и стилску анализу, али и поређење са осталим балканским верзијама, како бисмо уочили сличности и разлике које постоје. Поред тога се ова песма пореди са романом „На Дрини ћуприја” и градњом моста у Вишеграду. Поменута песма се анализира у другом семестру како бисмо студентима пре екскурзије у Србију, која се обично одржава у мају, могли да дамо задатке да се информишу о градњи мостова и тврђава у градовима које ће посетити, да истраже све историјске чињенице, али и урбане легенде о појединим грађевинама. Из искуства можемо да посведочимо да су овакви задаци сврсисходни.

Имајући у виду да се ради о страним студентима, треба се побринути да су разумели песму и са језичке тачке гледишта. На основу њиховог нивоа

знања треба предвидети које би се речи могле издвојити као непознате и дати њихове дефиниције, то јест направити кратак речник непознатих речи, што би им могло олакшати само читање, како касније током дискутовања не би дошло до забуне и било потребно поновно читање песме, на пример:

обаљивати – обарати, рушити

харчити (арчити) – трошити, расипати, лакомислено траћити новац

хинтов – кочија, фијакер

врнути се – вратити се

неимар – грађевинар, архитекта

вајда – корист, добит

земан – време

дори – чак, све, скоро

Не треба инсистирати на свакој речи и варијанти која се јавља у песми јер је суштина разумевање пренесене информације, не сваког облика речи. Овакво инсистирање би могло створити конфузију и супротан ефекат, јер се у случајевима сусретања са старијим језиком или дијалектима студенти могу демотивисати, имајући у виду да је веома често непоклапање са стандардним језиком.

Песма може послужити као добра основа за започињање наставних јединица које се тичу глаголског система српског језика или њихово утврђивање. Реч је најпре о разлици између крњег перфекта и перфекта као сложеног глаголског облика коју пољски студенти слабије разумеју пошто у учењу језика полазе од матерњег језика у којем је перфекат искључиво прост глаголски облик. О крњем перфекту се стога мора говорити на вишем нивоу студија како би се у ранијем стадијуму избегла интерференција с матерњим језиком. Сусретање с имперфектом који се изгубио из савременог језика може подстаћи на промишљање о томе у којим се случајевима у песми овај глаголски облик појављује и који се ефекти њиме постижу. Аорист, који је такође у великој мери изгубљен из језика и користи се најчешће у модалном значењу, студенти треба да препознају и одреде који се ефекти њиме постижу, али и разграниче значења која се њиме уносе од оних које у текст уноси имперфекат.

Уколико се ради о студентима србистике, за изучавање ове песме и народне књижевности уопште, потребно је предзнање студената о два рефлекса јата: ијекавском и екавском. С потребним предзнањем, студенти могу без проблема схватити гласовне промене попут јотовања. У настави са студентима балканологије и културологије није потребно удубљивање у ове феномене јер се код њих не инсистира на језичким појавама, већ је важно да се оспособе да разумеју садржај који прочитају и повезују са облицима у стандардном језику, што ће им бити од непроцењиве важности приликом истраживања на терену.

У оквиру језичких вежби ова песма може послужити као добар увод у конверзацију на тему моралне исправности браће из ове песме и њихове дилеме, али и о трагичној судбини жене. Студенти могу исказивати своје ставове, али их и међусобно конфронтирати, те се тако постиже динамичност

и прилика да сваки студент буде активан, при чему наставник мора усмеравати разговор додатним питањима.

3. Песме о узиђивању невесте у балканском контексту

Разумљиво је да је ритуал грађења изнедрио значајан број легенди о људима узиданим у темеље палата, мостова, тврђава итд. Ове легенде се срећу и у Европи и у Азији, али су само у југоисточној Европи послужиле као инспирација за песме (Eliade 2004: 21–22). Како напомиње Мирча Елијаде, важно је да фолклорни начин мишљења увек ствара у складу са одговарајућим законитостима и да су ове законитости „архетипске”. Уместо догађаја колективно памћење памти категорије, а уместо историјских личности архетипове (Eliade 2004: 22).

Ослањајући се на истраживања Владимира Пропа, Љубомира Парпулова Грибл (Parpulova-Gribble 1996: 170) за бугарске текстове везане за узидану невесту одређује обавезне структурне елементе, који се могу применити у анализи свих балканских верзија:

1. Учесници.

У оквиру елемента учесника имамо мушкарца-градитеља-мужа-оца и његове помоћнике. У песми „Зидање Скадра” учесници су три рођена брата, од којих су двојица Вукашин и Угљеша историјске личности, а најмлађи Гојко производ маште народног певача. Албанска верзија такође пева о грађењу Скадра, а учесници су тројица браће. Ова песма је веома слична српској песми, међутим, Елезовић (1937) бележи још три верзије баладе које певају о изградњи Швањског моста код Ђаковице при чему су градитељи такође тројица браће. Тројица браће граде град и у неким бугарским верзијама, у македонској је реч о деветорици браће који граде зид, у најпопуларнијој грчкој варијанти се од четрдесет петорице зидара и шездесеторице шегрта истиче један као најбољи, у румунској варијанти је девет зидара и калфа, а десети је Маноле који се истиче. У македонској верзији се такође спомиње мајстор Манојле који се појављује и у неким бугарским варијантама.

Као учесник се јавља и жена-супруга-мајка, међутим у неким српским, албанским и румунским верзијама, узидана може бити и сестра главног градитеља, али је, како наводи Варђаш, реч о секундарном елементу (цит. према Dundes 1996: 192). Као учесник се често јавља и дете, најчешће одојче, које се не јавља у свим варијантама, на пример у неким румунским невеста је трудна.

У грчким варијантама се као гласник који указује на потребу људске жртве јавља птица која се главном зидару обраћа људским језиком, а у неким варијантама се чује глас арханђела или духа који поручује да је потребна људска жртва како би се одржао мост (Eliade, 28). У румунској верзији се мајстору Манољу у сну указује на потребу жртвовања жене, у српској је сама вила која грађевину руши и гласник који тражи жртву. У бугарским и македонској варијанти имамо податак само да је реч о заклетви зидара, без

икаких назнака да им неко поручује да је жртва потребна. У албанским верзијама гласник је старац пролазник.

У свим варијантама ове легенде натприродне силе руше током ноћи оно што је изграђено током дана, те се захтева људско жртвовање како би се грађевина одржала. У српској варијанти град руши вила, док се у осталим варијантама не спомиње шта је то што руши грађевину, већ само имамо дуализам дана и ноћи – оног што је везано за људско, земаљско и мистично, мрачно, онострано.

Осим на Балкану, песму о уграђивању невесте налазимо и у Мађарској. У њој се пева о градњи тврђаве Дева коју гради дванест мајстора. Жртвовање прве жене која ће сутрадан донети храну одређује главни зидар Келемен, нема фантастичних гласника нити заклетве зидара (Eliade 2004: 33).

2. Објекти: грађевина, жртва.

Називи грађевина или места на којима се граде нису наведени у свим верзијама. У српској верзији се име града само једном казује, као да је тиме наговештено да је општина, апстрактнија слика грађења града важнија од појединачног локалитета (Пешикан-Љуштановић 2010: 28). Једна бугарска варијанта нам казује да је реч о граду, у македонској такође нема ознака, у румунској се гради манастир на реци Арђеш, а у грчким верзијама се увек гради мост, најчешће је реч о мосту на Арти, али то може бити и мост на Адани или Лариси, при чему називи могу бити и локални (Beaton 1996 : 65).

3. Акције: градња која је најпре неуспешна, а тек потом успешна; схватање да је потребна жртва; узивање; трансформација у биће које уједињује.

Оно што издвајамо као заједнички елемент јесте и заклетва зидара да својим женама не кажу ништа о жртвовању како би била жртвована она која прва ујутру дође да мајсторима донесе ручак.

Румунска варијанта се доста разликује од осталих јер се само у њој јавља мотив жртвовања зидара. Мотив жртвовања градитеља има дубље корене и припада старим веровањима и ритуалима према којима је била потребна и жртва градитеља. У словеначким народним причама се може срести овај мотив у вези са изградњом цркава, где млади шегрт или син главног зидара након завршетка с градњом цркве пада са врха њеног торња и умире (Кгореј 2011, 64–65). Како примећује Каракостеа (цит. према Eliade 2004: 34), румунска варијанта почиње као ритуал, тражењем места за изградњу манастира, док све остале верзије почињу узалудним људским актом грађења. У румунској верзији је све време главни мајстор у средишту пажње, док се у српској акценат ставља на жену и њену материнску љубав. Међутим, док у већини верзија жена протестује и моли да буде ослобођена, у румунској се варијанти она мири са судбином (Eliade 34). Мирење са судбином налазимо и у албанској балади о грађењу Швањског моста.

4. Закључак

Овим радом смо желели да понудимо један од модела којим можемо приступити епској песми „Зидање Скадра”. У раду са страним студентима је неопходно представити шири контекст у ком песма настаје и урадити детаљну анализу на књижевном, историјском и језичком нивоу како бисмо на прави начин упутили студенте у стварности српске односно балканске епске поезије и оспособили их за даља самостална истраживања. Овакве песме страним студентима србистике, културологије и балканологије омогућавају да упознају традиционалног српског односно балканског човека и да самим тим боље разумеју све духовне слојеве савремених Срба и осталих балканских народа.

Извори:

- Китевски, Марко (2008). *Македонски народни умотворби*. Битола: НИД „Микена”.
- Стефановић Караџић, Вук (2006). *Српске народне пјесме*. Београд: Завод за уџбенике.

Литература:

- Елезовић, Глиша (1937). Три арнаутске варијанте о зазиђавању невесте. *Зборник А. Белић*, 391–389.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана (2010). Понављања као основ значења у песми „Зидање Скадра”. *Методички видици*, год. 1, бр.1, 26–33.
- Чајкановић, Веселин; Булат, Петар (2007). *Митолошки речник*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Beaton, Roderick (1996). The Greek Ballad "The Bridge of Arta" as Myth, u: *The Walled-Up Wife: A Casebook* (ur. Alan Dundes), Madison: The University of Wisconsin Press.
- Brewster, Paul (1996). The Foundation Sacrifice Motif in Legend, Folksong, Game, and Dance, u: *The Walled-Up Wife: A Casebook* (ur. Alan Dundes), Madison: The University of Wisconsin Press.
- Eliade, Mircea (2004). *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*. București: Humanitas.
- Kropceř, Monika (2011). Folk Storytelling between Fiction and Tradition: The "Walled-Up Wife" and Other Construction Legends. *Studia Mythologica Slavica XIV*, 61–86.
- Parpulova-Gribble, Lyubomira (1996). The Ballad of "The Walled-Up Wife": Its Structure and Semantics, u: *The Walled-Up Wife: A Casebook* (ur. Alan Dundes), Madison: The University of Wisconsin Press.

Aleksandra Tomic

Jagiellonian University in Krakow (Poland)

Ana Samardzic,

Adam Mickiewicz University in Poznań (Poland)

THE EPIC POEM BUILDING OF SKADAR IN TEACHING FOREIGN STUDENTS

Abstract: In this paper we deal with the analysis of the epic poem *Building of Skadar* in our classes with foreign students of Serbistics, Balkanology and cultural studies. Working at the Jagiellonian University in Krakow and Adam Mickiewicz University in Poznan, we realized that it is extremely important that foreign students are introduced to Serbian folk tradition, culture and literature. This paper provides a methodological framework for approaching the poem *Building of Skadar*. Both its literary value, and grammatical structures are being analyzed, while working with a small and talented group of foreign students.

Keywords: foreign students, traditions, culture, language.

